

Mondiale

'ontwikkeling'

Dramaturgie/gender-scènes

'... dramaturgie staat grofweg gelijk aan dramatische structuur of de conventies die een toneelscript, toneelschrijver of uitvoering typeren.' (Jonas en Proehl, 1997)

Ontwikkeling: 1) een zeer omstreden geheel van hoofdzakelijk economische, maar ook sociale, politieke en culturele kenmerken, waarvan verondersteld wordt dat sommige naties het hebben en dat andere, 'ergens ver weg', het missen en geholpen moeten worden om te verkrijgen; 2) hieraan verwant, het ontvouwen van een dramaturgie of verhalend plot, dat gestructureerd is rondom conventies van toen en toen en toen...

Postkoloniale migratie – Eerste bedrijf

De Tampa wordt door passaatwinden meegevoerd tot net binnen territoriale wateren, in de buurt van het Australische eiland met de vrolijk klinkende naam Christmas. Als je dichtbij het schip weet te komen, zie je de Australian Special Forces over het dek kruipen. Ze zijn door de regering gestuurd om te voorkomen dat de Tampa op Christmas of andere delen van Australië afmeert. In de lucht cirkelen helikopters, die voedsel en mobiele toiletten droppen. In Canberra en op de nationale televisie is er veel rumoer wanneer de regering zich voorbereidt op 'oorlog' tegen deze en andere schepen met asielzoekers van 'ergens ver weg'.

Terwijl het verhaal zich ontvouwt zitten zo'n 400 mensen, merendeels Afghanen, neergehurkt op het grote dek van de Tampa. Ze hebben al hun spaargeld opgeofferd voor de reis naar Indonesië, waarvan een duistere organisatie eerst een groot deel in eigen zak heeft gestoken alvorens de migranten op vervallen boten te zetten (vaak onder toezicht van Indonesische veiligheidstroepen). Die varen afgeladen naar de gewenste bestemming: Australië, het land van melk, honing, en (zogenaamd) *no worries*. Vaak halen ze het niet: niet-zeewaardige schepen zinken, kapseizen of moeten hun reis noodgedwongen beëindigen op een Indonesisch eiland. In dit geval pikt de Tampa, op de gebruikelijke route tussen Fremantle en Singapore, asielzoekers op van een krakkemikkige vissersboot. De passagiers staan erop om naar Australië te varen. Arne Rinnan, de Noorse kapitein van de Tampa, ondersteunt die wens terwijl hij het controlepaneel bedient en de oorlogszuchtige houding van de Australiërs hekelt.

Australië wordt geen gemakkelijke bestemming voor vluchtelingen, sputtert minister-president John Howard. De meerderheid van de Australiërs, ruim 70 procent, – juicht zijn uitspraak toe, en in november 2001 neemt zijn ten onrechte liberaal genoemde partij voor de derde keer de belangrijkste plaats in de regerende coalitie in. Australië, een uitgestrekt en open continent, bijna net zo groot als de Verenigde Staten, maar met een bevolking van

slechts achttien miljoen, houdt zijn poot stijf. De internationale wetgeving staat aan zijn kant, beweert het: na het oppikken van de asielzoekers had de Tampa hen naar de dichtstbijzijnde plaats moeten brengen waar ze aan land konden gaan, en dat was de Indonesische haven Merak.

Rinnan houdt vol dat de boot daarnaar op weg was, maar dat de passagiers die ommekeer verboden. Met slechts één afsluitbare deur tussen de brug en de lading, en 'vijf agressief en opgewonden pratende mannen op de brug', zag de kapitein zich gedwongen om richting Christmas te varen (Kelly, 2001). Howard zegt dat het schip terugmoet naar Indonesië. De Indonesische regering heeft na de decennialange autoritaire opstelling van Australië redenen genoeg om bezwaar te maken tegen eisen die van tevoren niet eens zijn besproken. Het schip blijft op zee. Canberra probeert een ander land te dwingen om de ongewenste passagiers van de Tampa op te nemen; men dient een verzoek in bij Noorwegen, Papoea-Nieuw-Guinea, Nieuw-Zeeland en Palau.

Hoe langer ze internationaal en politiek afgewezen worden, des te meer de passagiers zich hun eigen politiek van 'postkoloniale migratie' (Spivak, 1999) aanmatigen. Ze gaan in hungerstaking. Ze klagen. Ze dreigen. Ze treuren. Met 'ze' worden mensen bedoeld die gekleed zijn als mannen. Kijk naar de luchtfoto's van de Tampa en zijn passagiers, en zie dat geen enkele persoon gekleed is als 'vrouw'. Buiten beeld sporen de 'mannen' de zwangere 'vrouwen' en alle 'kinderen' aan om te eten. Dat is althans wat de 'mannen' de pers vertellen – over de 'vrouwen' die niet zwanger zijn wordt met geen woord gerept. Een Australische legerarts beweert dat iedereen op het schip het goed maakt, ondanks de hitte van 36 graden en de verschroeiende zon, de hungerstaking, de benauwde kamers en overbelaste faciliteiten, en de stilte rond de vrouwen en hun lichamelijke gesteldheid. Rinnan, wiens positie ten gunste van de asielzoekers gesteund wordt door de Noorse regering en zijn scheepvaart-

maatschappij, zegt niets over de passagiers die geen 'man' zijn. Allen die betrokken zijn bij deze zich ontvouwende dramaturgie, zijn medeplichtig aan het verstoppertje van 'vrouwen' onder burqa's.

De repetities van het 'postkoloniale migratiestuk' gaan wekenlang door. Terwijl het hoogerechtshof toelating tot Australië steunt, wijzen beroepszaken juist de andere kant op. Als een andere boot met vluchtelingen opdoemt aan de Australische horizon, graaft de regering zich nog dieper in en vindt onwaarschijnlijke – en voor de migranten onacceptabele – plaatsen waar de migranten naar toe verhuisd kunnen worden door de United Nations High Commission for Refugees (UNHCR), zoals Nauru en de Coco Eilanden (wáár?). Voor Australië zijn de migranten exportartikelen, waarover het als ontvanger beoogde land kan beschikken, om ze aan internationale bidders te verkopen. 'Neem deze mannen, neem deze mannen', zingen Australische toneelspelers in koor, 'en je zult subsidies van ons oogsten'. Nieuw-Zeeland is gemakkelijk te overtuigen. Met zijn dalende bevolkingscijfers neemt het de 'beste' Tampanezen gratis over; degenen die geen problemen veroorzaakten voor kapitein Rinnan.

Het overblijfsel wordt gelost in Nauru, de kleinste republiek ter wereld. Nauru, gelegen net ten zuiden van de evenaar, heeft een bevolking van 12.000 mensen, een grondgebied van 21 km² en een rondweg, die met een slagboom afgesloten wordt wanneer er een vliegtuig landt en taxiëert. Er is een parlement met achttien leden en één goed draaiend bedrijf, een fosfaatmijn die in 2005 uitgeput zal zijn. Nauru krijgt 500 asielzoekers van de Tampa en een scheepslading Irakezen die onlangs het toneel heeft betreden. De bevolking van het eiland is ineens 4,3 procent groter. Het krijgt ook nog het equivalent van 10,2 miljoen Amerikaanse dollars van Australië, in de vorm van elektriciteitsgenerators, brandstoffen en kwijtschelden ziekenhuisrekeningen voor de Nauruanen, en universiteitsbeurzen. Dit is

de internationale dramaturgie in de omgeving van de Grote Oceaan. Het is de 'Pacific-oplossing' voor het asielzoekerprobleem.

De Australische pers noemt Nauru herhaaldelijk een 'vakantiepark'. De vluchtelingen leven daar echter net alsof ze echt een bestemming in Australië bereikt zouden hebben; dat wil zeggen, ze bevinden zich in verplichte interneringskampen. Australië is het enige 'ontwikkelde' land dat automatisch alle asielzoekers vastzet die de kust bereiken. De verblijven voor de groep op Nauru zijn kokendhete noodgebouwen die haastig neergezet zijn op een oud sportveld. Het kamp wordt bewaakt en is omheind door twee meter hoge hekken. De postkoloniale migranten kunnen zich niet bezighouden met enige vorm van werk, zelfs niet in dienst van de gemeenschap. Je kunt je beter niet te veel gaan settelen, voor het geval de UNHCR het toevluchtoord plotseling afwijst. Maar zelfs de enkeling wiens claim wordt afgewezen, zal in Nauru moeten blijven, want er is geen vliegroute van Australië naar Afghanistan.

Volgens een Australische verslaggever vertelt het Tampa-drama het verhaal van de Australische genderpaniek: 'Het ware, kameraadschappelijke, gespierde personage van de Australische aard, geconfronteerd met enkele scheepsvrachten met vluchtelingen, [wordt][...] een maagdelijk personage dat geneigd is culturele schendingen te zien als het gevolg van de geringste injectie van vreemdheid' (Keneally, 2001). Ensceneer het onderdrukken van gender. Wees geen zwakkeling. Houd Afghaanse voordrangers – door de Taliban voor de Australische regering als criminelen beschreven – uit de buurt van het schone Australië met zijn blanke kolonisten. Zonder een spier te vertrekken, met een oorlogsmonument in Canberra dat verbijstert door zijn verheerlijking van hunkerende mannelijkheid, wijst Australië de bruinogige jongens af, '*no worries, mate*'. Intussen stelen de 'ware personages', de 'gespierden', samen met de bruinogen de show, ten koste van de 'vrouwen' in een beweeglijk gendertoneel.

Postkoloniale migratie – Tweede bedrijf

En dan.

Terwijl het eerste bedrijf – de Tampa – wordt vervolgd, storten de World Trade Towers in elkaar en verandert het Pentagon deels in een groot zwart gat. Andere postkoloniale migranten, die in naam van een antiwesters, vooral anti-Amerikaans ideaal handelen, boren vliegtuigen in deze rekwisieten. De piloten zijn Egyptisch en Saoedisch, maar ze opereren in zekere zin ook vanuit Afghanistan, ondanks het feit dat ze al jaren een westers leven hebben geleid. Deze mannen uit het 'Oosten' hebben het materialisme geproefd, het luxe leven in Florida, het warme bed van de democratie, evenals de meer platvloerse onderdelen van de Amerikaanse cultuur. De andere postkoloniale migranten, in Nauru, hebben wanhopige pogingen gedaan om van het leven te proeven dat de vechtersbazen liever willen doden dan erin te leven, of dan ermee te leven en te laten leven, of überhaupt leven.

De Amerikaanse regering bouwt een oorlogskoalitie van ongekennde grootte en samenstelling – van vriendje Groot-Brittannië tot noem-me-geen-vriendje Pakistan, van Rusland tot China, van New York tot de Verenigde Arabische Emiraten, uiteindelijk doet zelfs Jemen mee. De coalitie zal iets groots en mannelijks verrichten; er zullen slachtoffers vallen. Er dringt enige bezorgdheid door uit de omringende wereld. De meeste slachtoffers van de vergeldingsacties zullen waarschijnlijk die mensen zijn die al onvoorstelbaar lijden onder gebrekkige 'ontwikkeling' in Afghanistan. De 'Tampanezen' riskeerden lijf en leden om daar juist weg te komen. Maar wat valt er anders te doen. In deze tijden van globalisering is de moderne verbeeldingskracht nog steeds beperkt. Dus er wordt een pauze ingelast, er wordt opgebouwd, men weigert om meteen een *shoot-out* te doen, over de ontwikkelingslijn heen. Een wereldcoalitie mikt vervolgens op twee hoofddoelen in Afghanistan: het verwaande meesterbrein achter de torenaanvallen, en

een islamitisch-fundamentalistisch regime dat door hem gefinancierd wordt. Die andere Afghaanse zeevaarders, nu onverwacht op 'vakantie' in het zuiden van de Grote Oceaan, zien bommen neerregenen op het land dat ze verlieten. De zogenaamde jihad is aan hen verloren gegaan.

In Afghanistan is reeds veel meer verloren gegaan. Mensen die onmiskenbaar als 'vrouwen' gekleed gaan, verloren gedwongen een opleiding, een baan, een mening en een openbaar gezicht. Kinderen, vrouwen en veel mannen verloren voedsel. Eenieder trippelt over de straatkeien, hopend dat de dood door ophanging of een pak rammel voor het schenden van kledingvoorschriften aan hen voorbij gaat. Klassieke boeddhistische kunst gaat verloren voor de wereld. Elke dag kunnen Afghanen worden geslagen voor het overtreden van middeleeuws aandoende regels.

Welke lessen kunnen we hieruit trekken? Les één zou kunnen zijn dat wanneer landen die tot het ontwikkelde Westen behoren gierig omgaan met hulp, er internationaal protest komt. Wanneer onvoorstelbaar rijke individuen en koninklijke families in arme ontwikkelingslanden gierig zijn, is er een publiek protest tegen...het Westen, men rent het toneel op met gebalde vuisten en in brand gestoken poppen. Het is altijd andermans fout. Ondertussen, buiten beeld, nemen Afghanen, verspreid op boten in het zuiden van de Grote Oceaan de verantwoordelijkheid voor hun eigen leven en laten het ontoegankelijke Kabul met zijn bommen en ontberingen achter zich, waarvoor ze door de internationale gemeenschap beloond worden met het ontoegankelijke Nauru. Zo ziet doe-het-zelf-ontwikkeling eruit in deze karige tijden: mensen stemmen met hun voeten, toen, en toen.

De tweede les is dat mannen de sterrollen hebben in de postkoloniale migratiescènes. Mannen als asielzoekers, mannen als terroristen, mannen als anthraxbezorgers, mannen als leiders, mannen als brandweerlieden. Wat een banaal genderplot!

De mannelijkheid van het Meesterbrein is verbluffend extreem en past in een eeuwigdurend toneelstuk met in de hoofdrol 'mannen-en-internationale-politiek'. Een welwillende kapitein Rinnan krijgt alle aandacht als hij de Australian Special Forces er buiten weet te houden. Dan komt de kwaadwillende dromer op het toneel, die 3.000 levens doet uitdoven in een uur dat in technicolor over de hele wereld te zien is. Verweven met de oproep van George W. Bush 'dood of levend' en 'de wereld is voor mij of tegen mij'. 'Vrouwen' spelen slechts zelden een rol bij de gewone internationale politiek, laat staan bij wereldomvattende terreur, hoewel ze deel kunnen uitmaken van de omringende politieke economie (als verhandelde mensen, objecten voor sekstoerisme, als prostituees in militaire bases, als soldaten in nationale legers, misschien als hulpverleners enzovoorts) (Sylvester, 1998). Maar bovenal worden 'vrouwen' over de hele wereld door wetenschappers, door de pers, door de machthebbers van de wereldregering onder burqa's verstopt. En dan, en dan slagen we er herhaaldelijk niet in om hen te zien.

Er speelt nog een kwestie rond sommige van die burqa-opleggende mannen: hun enorme angst om door vrouwen in de schaduw gesteld te worden. In de kleedkamers gaan geruchten dat die mannen die snakten naar adrenalinepompende acties met vliegtuigen, op elf september tot maar liefst vier paar ondergoed droegen (Fitchett, 2001). Om de genitaliën te beschermen. Waartegen is een raadsel. Bescherming tegen de klap van het neerstorten of tegen de verschroeiende kerosine? Nou nee. Gewoonlijk is een extra laag kleding bedoeld om de drager in de gelegenheid te stellen de hemel op gepaste wijze te betreden. Toch schijnen sommige van deze 'internationale-betrekkingen'-mannen een tweede reden in gedachten te hebben gehad – zich te beschermen tegen vrouwen en andere onreine gebeurtenissen. De laatste wens in het testament van een kaper, achtergelaten in een tas, verklaart dat na de dood van de schrijver, 'de

persoon die mijn lichaam in de buurt van de genitaliën zal wassen handschoenen moet dragen zodat hij mijn genitaliën niet zal aanraken.' Er staat met opzet 'hij': 'Ik wil niet dat er tijdens of na mijn begrafenis vrouwen bij mijn graf komen. [...] ik wil niet dat een zwangere vrouw of een onrein persoon afscheid van me komt nemen, want daar ga ik niet mee akkoord'. De auteur van deze tekst ging echter wél akkoord met seksuele verhoudingen in Florida en de Filipijnen. Dat vertelt een kamermeisje van zijn hotel in Mabalacat: '...vaak zag ik dat hij 's morgens een meisje uitliet bij de poort. [...] het was steeds een ander meisje' (Kirk, 2001). Gezien de inhoud van zijn testament kun je je afvragen wat hij 'backstage' met deze meisjes deed.

Verdwenen. Nu ze weg zijn worden de kille en overdadige gebouwen gemist. Zelfs degenen onder ons die ze nooit betraden, die niet hielden van hun onbeschaamde inbreuk op de skyline van New York, schetsen voor zichzelf torens in het beeld als ze over de tolgeweg van New Jersey kronkelen of de Whitestone Bridge oversteken, of een film kijken die na 11 september 2001 is opgenomen. En dan, en dan weten we dat Daniel Libeskind, en alle anderen betrokken bij het 9/11-beleid in New York, andere hoofdlijnen willen trekken, waarmee ze het originele script uitbreiden en herinterpreteren. Er zal toch een gat blijven – niet als ruïnes waarop een oorlog tegen terreur is gebouwd, of waarop een nieuw bouwsel zal ontstaan, maar als een tragedie van Shakespeareaanse omvang, geproduceerd en opnieuw opgevoerd onder mannelijke regie (zie Hooper, 2001). Hiermee is niet gezegd dat 'vrouwen' geen rol meer kunnen spelen in het 'Twin Towers-toneelstuk'. Ze kunnen de terroristen zijn, zoals ze dat zijn geweest bij revolutionaire bewegingen in Spanje, Colombia, Peru, Noord-Korea, Duitsland en de USA (Cunningham, 2003). Ze kunnen branden blussen. Ze kunnen blauwdrukken maken, bouwoplossingen ontwerpen, aan constructieteams

meedoen en dan heb ik het nog niet over hun activiteiten in de handel waarvoor de torens zelf gebouwd waren. In zekere zin zijn vrouwen altijd al betrokken geweest bij activiteiten die 'internationale relaties' ondersteunen dan wel bestrijden (Enloe, 1993). Toch is het zeker vermeldenswaardig dat 'vrouwen' evenmin aanwezig waren in de vaste cast van het World Trade Centre-drama als in die van de Koude Oorlog. Zou het kunnen zijn dat, zoals Cynthia Enloe (1989) heeft beweerd, vrouwen uitgesloten zijn geworden van allerlei formele internationale relaties – de goede, de slechte, de valse, de behulpzame, de verzwakte – zoals sociaal zijn en gezelligheid waren uitgesloten van de architectuur van de Twin Towers? Psycholoog, vrouwelijke terrorist en voormalig leider van de Reparti Comunisti di Attacco, Mara Aldovrandi, beweert dat mannen ernaar neigen gewelddaden te omhelzen als kunst, want 'voor een man is het leven een voortdurende performance' (geciteerd in Neuburger en Valentini, 1996).

Baz Kershaw, hoogleraar Drama in Bristol, biedt een blik vanuit de theaterwereld op de drama's van de internationale verhoudingen die zich in de 'echte' wereld ontfouwen. Hij stelt dat 'de macht van uitvoerende kunst het grootste is wanneer je niet weet dat je het ziet' (Kershaw, z.j.). In de recente internationale verhoudingen van de postkoloniale migratie wisten we dat we een voorstelling van 'mannen' zagen op het door hen gebouwde toneel – de schepen en landingsrechten en de pyrotechniek waren misselijkmakend spectaculair. Wat zagen we niet, en waarom zouden we niet hebben geweten dat we andere gender-dramaturgieën van reizende wanhoop niet zagen? Kijk goed.

Postkoloniale migratie – Derde bedrijf

Polly Toynbee komt nu zelfverzekerd het toneel op. Ze denkt dat als het dan tijd is voor serieus genderdrama, zij genderopvoeringen gaat dramatiseren op een manier die niet

alleen de spotlights op mannen zal richten. Ze schrijft *up-your-nose* over een realpolitik die boven het leven van echte vrouwen wordt gesteld. Ze schrijft: 'Vrouwen ontbreken in het verhaal waar ze eigenlijk vooraan zouden moeten staan – letterlijk en figuurlijk: deze oorlog van rede en redeloosheid gaat uiteindelijk over hen' (Toynbee, 2001). Men zou kunnen zeggen dat de agitatie- en propaganda-oorlog tegen terreur, en de gelijktijdige oorlog tegen asielzoekers, een centrale gendervraag stellen: waar precies zit de genderkracht in de uitvoering van scripts en casts die 'vrouwen' verwijderen uit zware misdrijven, zware politiek, zware zeeën en zware toneelkunst?

Aan de vooravond van de Oorlog tegen Terreur, Deel 1 – Taliban, bestempelt een laaiende Toynbee elke vorm van buitensporig religieus geloof als de grote boosdoener. Ze vindt de 'islamitische' Taliban monsterlijk in zijn bebaarde schijnheiligheid. Andere religies krijgen een vergelijkbare aanklacht: het pausdom heeft een treurige staat van dienst in het verbieden van priesterschap bij vrouwen; het jodendom kiest de kant van hen die menstruerende vrouwen onrein vinden; de stervende Buddha schijnt zijn discipel Ananda te hebben verteld: 'vrouwen zijn vol van passie, Ananda; vrouwen zijn afgunstig, Ananda, vrouwen zijn stom, Ananda' (De Riencourt, in Neuburger en Valentini, 1996, p. 32). En dan, en dan... De leiders van de Taliban zijn schuldig, maar Toynbee heeft ook geen goed woord over voor de Noordelijke Alliantie, die worden gezien als de 'goeien' in een verbond met de vergelders tegen ergere religieuze 'kwaaien'. Ze herinnert zich de tijd voordat de Taliban aan de macht kwam in 1996, toen 'onze vriend de Alliantie [een VN kantoor in Kabul, red.] binnenstormde om te eisen dat alle vrouwelijke werknemers onmiddellijk naar huis werden gestuurd: ze weerhielden vrouwen lang vóór de Taliban van werken' (Toynbee, 2001). Toynbee wil dat de coalitiepartners van de Alliantie eisen dat ze een mensenrechtencontract tekenen, voordat ze – zij en andere mannen – aan de macht kunnen komen.

Een maand of wat later duikt Laura Bush op, vrouw van de Amerikaanse president, in een aan gender gerelateerde gastrol in 'internationale relaties'. 'Dankzij een harde leerschool weten Afghaanse vrouwen, wat de rest van de wereld aan het ontdekken is: de brute onderdrukking van vrouwen is een belangrijk doel van de terroristen' (Stout, 2001). Het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken publiceert tegelijkertijd een verslag over de oorlog van de Taliban tegen vrouwen, waarin de regering-Bush figureert als de leider van een wereldwijde informatiecampaagne over de onderdrukking van Afghaanse vrouwen en kinderen. Amerika heeft de Afghaanse vrouwen ontdekt tijdens het oorlogvoeren tegen Afghanistan. Wanneer Amerika over de 'vrouwen' praat, dan bestaan ze ineens, alsof ze zojuist zijn uitgebreed uit nieuwe verse eieren. En nu, cynisch genoeg, wordt hen een plaats gegeven in internationale relaties – als beleidspropaganda. En dan en dan: vergaderingen vinden plaats; vrouwen worden het politieke toneel op geleid met onbedekt gezicht; een wereldwijd publiek van potentiële donoren applaudisseert.

Natuurlijk heeft de RAWA (de 2000 vrouw sterke Revolutionaire Vereniging van de Vrouwen van Afghanistan) de gruwelijkheden van de Taliban vijf jaar lang gedocumenteerd, met hun eigen middelen en dezelfde dramaturgische werkwijze als de Oprah Winfrey Show. Zij en anderen deden voortdurend verslag van het beruchte ministerie voor de Promotie van Deugd en Preventie van Onzedelijkheid, en van de manieren waarop zijn duidelijk misogyne wetten de levens domineerden van mensen met niet-mannelijke lichamen. Ze hadden het standpunt dat 'vrouwen een volledige rol zouden moeten spelen in het politieke leven van het land en dezelfde toegang moeten hebben tot onderwijs, training en werkgelegenheid als mannen, terwijl ze binnen de islamitische kudde blijven' (Marsden, 2002, p.96).

Die 'islamitische kudde' waar vrouwen inzaten tijdens het Taliban-regime, bond ze

aan verboden die het verstand te boven gaan. Vrouwen mochten geen scholen bezoeken, in afwachting van de ontwikkeling van een speciaal islamitisch onderwijsprogramma voor hen. Ze mochten niet in het openbaar verschijnen zonder een mannelijk familielid. Ze waren gewaarschuwd tegen het dragen van witte sokken (één van de nationale kleuren), tegen het maken van geluid tijdens het lopen en tegen lachen op straat – opdat ze niet de aandacht van mannen zouden trekken. Ze mochten geen patiënt zijn van mannelijke doktoren, mochten vaak niet zelf werken behalve als ze arts waren of gezondheidswerker en zelfs dan, 'werden ze geconfronteerd met onoverkomelijke moeilijkheden zowel in het communiceren met hun mannelijke ziekenhuiscollega's als in het ver-

voer naar het werk met de nieuwe gesegregeerde busdienst' (Griffin, 2001, p. 7). Vrouwen, belast met het opvoeden van verschillende generaties in de gepaste islamitische zienswijzen moesten de gezinswas in beekjes doen. Uitbetalingen aan vrouwen door internationale non-gouvernementele organisaties moesten via mannelijke familieleden verlopen, wat erop neerkwam dat de vrouwen vaak niet kregen wat hen toekwam.

En, zoals iedereen weet, gaf het kostumeren van vrouwen het startschot voor de publiciteit over het Taliban-drama. Wanneer vrouwen het huis verlieten moesten ze bedekt worden door de burqa. Het is een kostbaar kledingstuk (in 2001 geschat op \$30) dat lichamelijke bewe-

NAURUANEN VOLGEN MET SPANNING DE PAARDENRENNEN IN AUSTRALIË. VEEL INWONERS VAN HET EILANDSTAATJE WERKEN NIET EN BRENGEN HUN TIJD DOOR MET GOKKEN. DOOR DE STERKE AFNAME VAN DE PRODUCTIE IN DE FOSFAATMIJNBOW IS EEN GROOT DEEL VAN DE GASTARBEIDERS UIT KIRIBATI EN TUVALU WEER VERTROKKEN.

gingen zodanig beperkt dat de drager kan lijden aan 'slecht zicht en hoorvermogen, huiduitslag, ademhalingsproblemen, hoofdpijn, astma, alopecia (haaruitval), en depressies' (Griffin, 2001). Vrouwen die zich dit kostuum niet konden veroorloven moesten thuisblijven alsof ze huisarrest hadden. Zo werd de vrouw geschikt in het ruwe, overtrokken, mannen bevoordelende script van de Taliban.

Voor mannen werd een ietwat verfijnder script van de Taliban geschreven: ze mochten niet homoseksueel zijn; ze moesten lange baarden laten groeien en tulbanden dragen; ze hielden zich aan rituelen aangaande genitaliën; en zij – maar niet de vrouwen – baden op de juiste tijden in de moskee. Bovendien hadden ze recht op/over vrouwen. Volgens Alima, een vrouw van middelbare leeftijd in Kabul: 'De Taliban geeft bedelende jongens geld en gebiedt ze om mensen te gaan bespioneren in hun huizen: "Hebben ze een tv? Luisteren ze muziek? Wonen er mooie meisjes?" De Taliban gaat dan naar het huis en zegt, "We willen uw dochter trouwen," en de familie kan niet weigeren, want anders zal de Taliban alle leden van de familie vermoorden.' (Griffin, 2001, p.65). (Deze methode is niet uitgevonden door de Taliban).

Gezien de enorme schrijfproductie aan beide kanten is het niet verrassend dat de dramaturgie zo theatraal is geweest. Als het Taliban-regime de wetgeving over 'vrouwen' en 'mannen' niet zo kitscherig-dramatisch had aangezet, de oude religieuze kunststukken thuis niet had verwoest en niet had meegewerkt aan het verwoesten van beroemde bouwsels, en als de Taliban geen regels had nagegalmd van een samenzwerende, necrofiele voorzegger, dan hadden we misschien moeite gehad om het plot te volgen. Dan nog, ware het niet vanwege 11 september, hadden we blijde voyeuristische dierenopzetters kunnen blijven die hun fantasieën stopten in vagelijk bollende blauwe maagden waar we op tv een glimp van opvingen.

Afghanistan zou zich op zijn best aan onze

ogen hebben voltrokken als een exotisch 'ergens ver weg'. Want we kenden de gruweligheden tegen vrouwen in Afghanistan. Die hebben de wereldmedia aan ons getoond. En net als bij de ongevoelige houding van Australië ten opzichte van asielzoekers deden we niets ('het doet er weinig toe hoe vreemd...'). En toen, en toen zette het Westen, de coalitie, de erop volgende oorlogsscènes te dik aan.

Kershaws commentaar op 'de macht van de uitvoerende kunst' suggereert dat er ook macht bestaat die we niet zien; de bewegingen in de coulissen, het alledaagse overleven onder draconische omstandigheden. 'Vrouwen' waren niet aan het onderpresteren in Afghanistan, ondanks Toynbee's bewijzen en ondanks hun afwezigheid op de Tampa-plaatjes. Ze gaven en volgden clandestien onderwijs en riskeerden lijf en leden om zieke vrouwen te behandelen. De dramaturgieën van Afghanistan plaatsten 'vrouwen' achter grof uitgehakte gender-rekwisieten, van waarachter ze naar buiten keken en de 'mannen' weerstonden, onder grote risico's. Je zou kunnen zeggen dat de tegen-dramaturgieën die ze stilletjes ensceneerden – en die in de toekomst zeker naar voren zullen komen als er een nieuwe bestuursstructuur is – tragisch zijn, maar in potentie vakkundiger, en uiteindelijk machtiger dan de virtuele B-film-burqa-wereld waarmee ze bekend werden. Maar misschien ook niet. 'Vrouwen' zouden weer verstrikt kunnen raken in een even simpelistisch 'gemeenschappelijk ideologisch erfgoed van de mensheid'.

Getting the picture?

De Taliban is dood! Lang leve de Taliban?

En nu. Door een oorlog die vervloekt werd, waartegen gedemonstreerd is en die uitgevochten werd met virtuele piloten en tunnelgravende bommen, verflauwde de aandacht voor alledaagse kwesties, althans voor een tijdje. Richard Falk (2003), een van Amerika's meest volhardende linkse commentatoren noemde de oorlog tegen de Taliban en zijn ter-

reur één van de weinige gerechtvaardigde oorlogen van de twintigste eeuw. Vervolgens trok hij dat allemaal terug toen hij zag wat Amerika in de oorlog deed. Maar was de ontmaskering van vrouwen niet een geweldig schouwspel? Is het erg ironisch en niet helemaal juist om dit punt te maken? Vooral omdat die oorlog de vrouwen een gezicht gaf en hun stem liet klinken, zoals ik verwachtte dat zou gebeuren, kwamen sommige oorlogscritici in tweestrijd tussen het vuisten zwaaien tegen de bommen en het zwaaien met begrip en solidariteit naar de vele Afghaanse vrouwen die weer naar muziek luisterden op een stadsplein.

Natuurlijk was er bezorgdheid over geweld dat nieuwe golven van geweld zou oproepen, en toen en toen dreef geweld 'slimme' bommen en tanks naar Bagdad. Het geweld kijkt nu tersluiks naar de Nongo-raketten, ergens buiten het toneel in Noord-Korea. Toch was de verandering van de situatie in Afghanistan zo dramatisch dat, volgens Melinda Henneberger (2001), 'het in het bijzonder voor feministen moeilijk wordt een discussie aan te gaan met de beelden van Afghaanse vrouwen die genieten van hun nieuwe vrijheden, hoe onzeker die ook mogen blijken'. Een Duitse correspondent is van mening dat 'het vooruitzicht van een meer of minder democratische regering in Kabul, met vrouwen erin, alles gemakkelijker maakt te accepteren' (Eckart Lohse, in Henneberger 2001). Sommige voorheen afgezonderde vrouwen staan nu op de voorgrond en zijn te vinden in het centrum van ministeries, scholen en ziekenhuizen. De vrouwen zijn terug. Misschien. Sommige zijn nog steeds helemaal verborgen. Het bewijs ligt in de toekomst.

En de Afghaanse asielzoekers die verbannen waren naar Nauru? Niemand stuurde een vijandige coalitie om een spannend drama op te voeren tot hun verdediging. Niemand vuurde een schot af naar de grillige Australische regering. Er was niemand die eiste dat de regering John Howard dood of levend zou uitleveren voor het mishandelen van Tampa-asielzoekers, om zo toekomstige migranten te ontmoedigen.

Inderdaad, die gedachte smaakt naar absurdistisch toneelschrijven, misschien een verloren stuk van Salman Rushdie, dat zeker gevolgd zal worden door een Australisch fatwa tegen hem. ('Ha ha,' schaterert iemand in het publiek, 'wat een goede komedie, dit.')

Rechts van het toneel werden veel oorspronkelijke Tampanezen die naar Nauru gezonden waren, wat al erg genoeg was, toen en toen gedwongen aan boord te gaan aan wat ook wel genoemd werd 'een odyssee van angst en onzekerheid' (Amnesty International, 2002, p.1). Een flink aantal (ongeveer 130) gingen naar Nieuw-Zeeland als legale UNHCR-vluchtelingen. Zeven werden er teruggestuurd naar Afghanistan. De rest werd verstrooid over de Grote Oceaan als de as van overledenen, in afwachting van het verloop van weer een nieuwe set doorzichtige voorwaarden. En toen, toen het Taliban-regime viel, dwongen Pinterachtige regels hen nieuwe informatie te leveren om hun vluchtelingenclaim te onderbouwen, vanwege de regimeverandering 'thuis'.

Maar migranten die gedwongen worden te migreren door migratiewerende landen zijn geen berustende, opeengepakte massa. Amnesty International meldt dat één van de weinige afgevaardigden die het voor elkaar kreeg in het Nauru-kamp te komen, een brief overhandigd kreeg van een Afghaanse vrouw die klaagde over 'veel problemen hier in het vluchtelingenkamp in Nauru. Het weer is heet. Er zijn muizen en muggen. Hierdoor hebben we huiduitslag en [...] infecties.' De vrouwen vertelden over de angst voor brand in de kunststof tenten waarin ze woonden, vooral tijdens nachtelijk onweer. Door een brief te schrijven dramatiseerden zij de nieuwe vormen van het gesluierte bestaan dat ze ervoeren. Maar nu de Tampa-opera, als een historisch toneelstuk, vervaagt in ons geheugen, worden die zinnen troebel. Er zijn nu zoveel Tampa's, zoveel Nieuwe Immigranten, zoveel mobiliteiten her en der dat we er niet in slagen om ze nog te registreren. In plaats daarvan laten we ze maar verdrinken in de oceaan,

opdat wij onszelf niet opzadelen met een of ander theatraal exces. En 'we' denken dat we daarmee de oorlog hebben gewonnen; 'ontwikkeling' voor onszelf gehouden, en indringers uit de buurt hebben gehouden. Onze zogenaamde veiligheid is veiliggesteld (Burke, 2001). Manhaftig van ons.

Maar we zijn blind. Etienne Balibar (1995) schrijft het begin van een totaal ander script over internationale ontwikkelingsrelaties voor de eenentwintigste eeuw. In een klassieker onder de linkse globaliseringsliteratuur, gepubliceerd in een feministisch tijdschrift, beschrijft hij verschillende dramatische universalistische tendensen in internationale ontwikkelingsrelaties en hoe zij falen de plundersaars van deze tijd te vangen. Hij vertelt ons in het bijzonder over naties, de plaatsen vanwaar postkoloniale migratie plaatsvindt of – na de gebeurtenissen van 11 september – de plaatsen waar 'het' heen kan vliegen, gulzig van kan eten en die 'het' kan ontwrichten. Naties, beweert hij, kunnen alleen bestaan als ze erin slagen om particularistische, primaire identiteiten van potentiële leden te deconstrueren, om vervolgens een gedeelde representatie te reconstrueren van 'wat het betekent om een persoon te zijn, "om jezelf te zijn", of om een onderdaan te zijn' (p. 56). Met andere woorden, men moet de kunst verstaan om iets te ontwikkelen, een systeem van beelden, symbolen, teksten, plaatjes en het bepalen van oorspronkelijke momenten. Deze stukjes worden zorgvuldig geoefend, de tekst veelvuldig herhaald door een gesluierd koor. Het is een voorstelling die we zo gewoon vinden dat we niet altijd de macht ervan zien, de nationale a-culturele argeloosheid ervan.

'Dingen worden natuurlijk nog ambiguer,' zegt Balibar (p. 62), 'tijdens de processen waarin een individu een normaal lid van een natie wordt':

'Want normaliteit is niet het simpelweg aannemen van gebruiken en het gehoorzamen van regels of wetten: het betekent het zich eigen maken van representaties van het "menselijke

type" of het "menselijk subject" (niet precies een essentie, maar een norm voor standaardgedrag), zodat men erkend kan worden als een volwaardig persoon; om presentabel te worden (geschikt om gezien te worden), opdat men gerepresenteerd kan worden. Om verantwoordelijk te worden (geschikt om rekenschap aan af te leggen) opdat men gerespecteerd kan worden'. (p. 63).

De 9/11-piloten werden nooit echt deel van de Amerikaanse natie; ze werden daar alleen presentabel, terwijl ze ondertussen een religieus nationalisme aanhingen. Aan wie waren ze eigenlijk verantwoording verschuldigd, toen ze zich door wereldruimten bewogen om op te treden voor een denkbeeldige islamitische of andere natie? Een snelle scènewisseling: de passagiers van de Tampa internaliseren andere representaties van 'het menselijke type' dan die aangeboden door de Taliban. Ze verhuizen hun nationale typen naar een plaats waar ze geloven meer kansen op ontwikkeling te hebben. Ondanks het raaskallen van Canberra is Australië een makkelijke toegangspoort geweest, vergeleken met de VS en de meeste Europese landen. En dus, en toen naar Australië.

Nationale ambivalenties vermenigvuldigen zich, zodra de denkbeeldige naties-in-beweging aanlopen tegen wat Balibar de 'echte' universaliteit noemt van de onderlinge afhankelijkheden tussen de instituten, groepen, individuen en processen waar die naties bij betrokken zijn. Voor het eerst, en op een zeer directe wijze, ondergaat het individu zelf de invloed van de globale politieke economie. Individen gaan op weg met goede of slechte bedoelingen. Terroristen, asielzoekers, toeristen, studenten, zakenlieden en oma's gaan op pad. Dit bereikt het punt, volgens Balibar, dat de centra van de wereld niet meer in staat zijn ze op dezelfde manier als voorheen op te nemen. Elementen van periferieën verschijnen in, en beïnvloeden de oude centrale plaatsen dermate – tenminste in de verbeelding van vele burgers uit de ontwikkelde landen – dat er overal minderheden

zijn. We gaan gemengde huwelijken aan, eten hybride voedsel, babbelen in 'hun' talen en 'onze' talen, produceren kinderen in alle kleuren van de regenboog, benutten de staatskas en kleuren de straten. En dan verhuizen we met zijn allen ergens anders heen, waar we ons nog meer vermengen in een toneelstuk dat Homi Bhabha (1994) 'Disseminaties' noemt. Misschien eindigen we zelfs in Nauru. Natuurlijk, we zijn in de straten van Den Haag en Sydney en New York. En dan?

Als er zoveel mensen zonder duidelijke status in beweging zijn, stelt Balibar, 'wordt de betekenis van minderheid nogal obscuur.' Sterker nog, 'het onderscheid tussen "minderheden" en "meerderheden" verwatert' (Balibar 1995, p. 55). Volgens hem hebben we zelfs te maken met situaties waarin de natie propvol zit met 'minderheden zonder stabiele of onbetwiste meerderheden,' zoals in de langzaam verschijnende politieke entiteit Europa (p. 56). En dan? Wat gebeurt er als mondiale en regionale communicatienetwerken, in plaats van ons samen te brengen, 'ieder individu voorzien van een verstoord beeld of stereotype van alle anderen, ofwel als "familie" ofwel als "vreemden" en hierdoor gigantische obstakels kweekt voor elke dialoog?' Dan krijgen we de globale dramaturgieën waaraan we nu prikkelbaar refereren als 9/11, of die het grootste deel van de wereld nu negeert als de voltooide Tampa-bedrijven. In plaats van de mondiale gemeenschap samen te brengen op een manier die particularistische conflicten beëindigt, zou de 'echte' universaliteit kunnen leiden tot 'een veralgemeeniseerd patroon van conflicten, hiërarchieën en uitsluitingen [...] "[I]dentiteiten" zijn minder geïsoleerd *en* meer compatibel, minder eenduidig *en* meer vijandig' (p. 56). De natie, identiteiten, bewegingen, ze worden zowel het één als het ander en het kan moeilijk zijn voor mensen om hiermee om te gaan. En dan gaat een vereenvoudigde identiteit, kunstmatig geselecteerd uit de ontelbare lijnen van disseminatie, aan boord van het vliegtuig, het schip, de staat.

Postkoloniale migratie is de normale

omstandigheid in de wereld op dit moment. De complexiteit van mobiele en door elkaar lopende belangen dwingt ons na te denken over de uitdagingen: postkoloniale migratie van en naar problemen en probleemplaatsen; postmoderne oorlogen tegen terrorisme die worden uitgevochten met eufemistische madeliefjes (de 'Daisy Cutter bomb'); nationale identiteitsficties die projectielen in gebouwen sturen; gender dat een Tampa-tango doet met bommen-in-de-schoenen. De mogelijkheden voor het ontwikkelen van iets dat ontwikkeling heet in de kakofonie van misplaatste conflicten, in het kabaal van ingewikkelde noodsituaties, in de verzoenende scènes die vaak niet verzoenen, in de mobiliteiten die geen van ons meer veilig 'thuis' kunnen brengen, in de genderscripts die mannen en vrouwen overhalen tot naïef, grof en al te vastberaden handelen, in de kunst van feministische internationale relaties en de internationaal ontwikkelende betekenissen van kunst. Dit alles drapeert zich tot een nieuwe onderzoeksverbeelding, een nieuwe set ervaringen. Het mondiale en het lokale, het internationale en het nationale, de reizende identiteitenpolitieken en de dwarslijnen van hybridiseren interfereren. Er is geen andere keuze dan die interferenties te volgen in plaats van te proberen ze te vangen en ze tot heldere, sobere resultaten te dwingen die de rommelige, werkelijke ervaringen loochenen.

Maar doorgaan vereist instrumenten waarvan ontwikkelingsstudies nooit hebben gedroomd. Het vereist vaardigheid om de goede en slechte kunst te kunnen lezen, die 'ontwikkeling' voortbrengt, omringt, en uitvoert. Het vereist vaardigheid om ontwikkelingsdrama's te herplaatsen, herschrijven en heropvoeren; als potentiële begunstigden niet 'ergens ver weg' zijn, maar in staat zijn om tegelijkertijd 'hier' en 'daar' te zijn, en in meerdere verschijningen. Het vereist interdisciplinariteit in onze gedachten, eerder dan deskundigen met verschillende disciplinaire achtergronden in één programma of cursus bij elkaar te zetten. Een ieder van ons moet meerdere rollen spelen.

De uitdagingen zijn zowel formidabel als laag-bij-de-gronds. Met in het achterhoofd dat de vrouwen vaak in laag-bij-de-grondse locaties aanwezig zijn, moeten we rennen en rennen... en dan en dan jagen op vreemde, onsamenhangende en ingewikkeld gestructureerde schaduwen van het getroubleerde post-Koude-Oorlogtijdperk. Zowel zij die direct lijden onder slecht geschreven scenario's, als degenen die de toneelstukken recenseren, de dramaturgen kunnen begrijpen, en de stukken verkopen, zullen vrouwen, gender en ontwikkeling verschillend heropvoeren voor verschillende tijden. Dit is de enige zekerheid: de verhalende plots zullen draaien en keren, de dramatische structuren zullen vallen en opstaan. En dan en dan...

Vertaling: Clarinda den Otter, Femke van Balen, Judith Vega

Literatuur

- Amnesty International (2002, 26 August). *Offending human dignity: the 'Pacific solution'*.
- Balibar, Etienne (1995). Ambiguous universality. *Differences: journal of feminist cultural studies*, 7 (1), 48-74.
- Bhabha, Homi (1994). *The location of culture*. New York: Routledge, pp. 139-170.
- Burke, Anthony (2001). *In fear of security: Australia's invasion anxiety*. Annandale: Pluto Press.
- Cunningham, Karla (2003). Cross-regional trends in female terrorism. *Studies in conflict and terrorism*, 26 (3), 171-195.
- Enloe, Cynthia (1991). *The morning after: sexual politics at the end of the Cold War*. Berkeley: University of California Press.
- Enloe, Cynthia (1989). *Bananas, beaches, and bases: making feminist sense of international relations*. London: Pandora.
- Falk, Richard (2003). *The great terror war*. New York: Olive Branch Press.
- Fitchett, Joseph (2001, 5 October). Fresh doubt is raised about French explosion: Minister speculate on possibility of terrorism. *International Herald Tribune*, p. 1.
- Griffin, Michael (2001). *Reaping the whirlwind: the Taliban movement in Afghanistan*. London: Pluto Press.
- Henneberger, Melinda (2001, 10 December). European critics hushed by Taliban's quick fall. *International Herald Tribune*, p. 1.
- Hooper, Charlotte (2001). *Manly states: masculinities, international relations, and gender politics*. New York: Columbia University Press.
- Jonas, Susan and Geoff Proehl (Eds.) (1997). Introduction. *Dramaturgy in American theatre: a source book*. New York: Harcourt Brace, no page given. Taken from <http://www.ups.edu/professional-orgs/dramaturgy/nwbook.htm#Precedents:1>.
- Kelly, Paul (2001, 29 August). First step: a deal with Indonesia. *The Australian*, p. 11.
- Keneally, Thomas (2001, September 13-19). A fearful Australia betrays its own history. *Guardian Weekly*, p. 25.
- Kershaw, Baz (z.j.). *Ecoactivist performance – the environment as partner in protest?* manuscript.
- Kirk, Don (2001, 5 October). Filipinos recall hijack suspects leading a high life. *International Herald Tribune*, p. 1.
- Marsden, Peter (2002). *The Taliban: war and religion in Afghanistan*. London: Zed Books.
- Neuburger, Luisella de Cataldo and Tiziana Valentini (1996). *Women and terrorism*. London: Macmillan.
- Spivak, Gayatri (1999). *A critique of postcolonial reason: toward a history of the vanishing present*. Cambridge: Harvard University Press.
- Sylvester, Christine (1998). Homeless in international relations? 'Women's' place in canonical texts and in feminist reimaginings. In Anne Phillips (ed.), *Feminism and politics*. Oxford: Oxford University Press, p. 44-66.
- Stout, David (2001, 18 November). Mrs. Bush cites abuse of women and children by the Taliban. *New York Times*, p. 1: <http://www.nytimes.com/w001/11/18/politics/18RADI.html>.
- Toynbee, Polly (2001, October 4-10). Buried under burka. *Guardian Weekly*, p. 11.

Beeldmateriaal

© Goos van der Veen/Hollandse Hoogte.